



Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

OVER DE VOLLE BREEDTE

Stand van zaken met betrekking tot het
onderwijsaanbod in het basisonderwijs

Utrecht, juni 2013

Voorwoord

Rekenen en taal hebben de laatste paar jaar sterke prioriteit gekregen binnen het beleid van de overheid. Deze extra prioriteit bleek uit beleidsimpulsen op dit gebied (zoals de ondersteuning van scholen met lage prestaties) en focus in het inspectietoezicht op de basisvakken (opbrengstgericht werken). Regelmatig werden echter door het veld signalen afgegeven dat een te eenzijdige gerichtheid op de basisvaardigheden ten koste zou gaan van het realiseren van de kerndoelen voor de andere vak- en vormingsgebieden.

De inspectie heeft daarom een verkennend onderzoek uitgevoerd en beantwoordt in dit rapport twee vragen: besteden scholen meer uren dan voorheen aan de basisvakken en wat is op dit moment bekend over de kwaliteit van de vakgebieden die niet behoren tot de basisvakken. Het blijkt dat het aantal uren dat aan taal en rekenen besteed wordt, in 2012 hetzelfde was als in 1994. Aan de wereldoriënterende vakken wordt meer tijd besteed, maar daarin moeten meer onderwerpen worden behandeld. Over (de invloed op) de kwaliteit in de zin van resultaten op de overige vakgebieden kan geen eenduidige uitspraak gedaan worden; daarvoor is een periodieke, grondige evaluatie van het basisonderwijs over de volle breedte nodig.

De hoofdinspecteur primair onderwijs en expertisecentra

Dr. A. Jonk
Mei 2013

Inhoud

Inleiding 4

1 Opzet en uitvoering van de verkenning 5

1.1 Onderzoeksvragen 5

1.2 Opzet en uitvoering van de inventarisatie 5

2 Verdeling van de onderwijstijd 6

2.1 Resultaten uit onderzoeken naar onderwijstijd tussen 1994 en 2012 6

2.2 Tijdsbesteding overige vakgebieden 8

2.3 Verbetercapaciteit 8

3 Kwaliteitsontwikkeling 10

3.1 Internationaal perspectief 10

3.2 Sociale vorming en burgerschap 10

3.3 Wereldoriëntatie 11

3.4 Muzische vorming 11

3.5 Motorische vorming 12

4 Beschouwing en samenvatting 13

Inleiding

Brede vorming en ontwikkeling zijn van belang voor iedere leerling, en ook voor de samenleving als geheel: een goede combinatie van kennis, vaardigheden en attitudes draagt bij aan een succesvolle kenniseconomie. Daarom maken sociale vorming en burgerschap, wereldoriëntatie, muzische en motorische vorming, alsmede het bevorderen van gezond gedrag en onderwijs over geestelijke stromingen, deel uit van de kerndoelen.

In het primair onderwijs zette de overheid de afgelopen jaren sterk in op de basisvaardigheden binnen taal en rekenen-wiskunde. Het beheersen van deze vaardigheden is noodzakelijk voor een succesvolle school- en studieloopbaan en voor het goed kunnen functioneren in de huidige samenleving. Hoewel dit beleid in het veld door veel partijen in aanvang positief werd ontvangen (1), rees tegelijkertijd de vraag of deze focus geen nadelige gevolgen zou hebben voor de andere vak- en vormingsgebieden. In september 2011 werd deze vraag ook gesteld in het debat over de wijziging van de wet op het onderwijstoezicht (WOT) middels de motie Klaver-van der Ham. De Inspectie van het Onderwijs heeft daarop het voorliggende verkennende onderzoek opgenomen in haar Jaarwerkplan voor 2012.

Het beleid van de overheid vertaalt zich naar het toezicht van de inspectie. In het beoordelen van de opbrengsten staan taal- en rekenonderdelen centraal en ook het effectief gebruik van 'onderwijstijd' maakt deel uit van het toezicht door de inspectie. Zo wordt gekeken naar een evenwichtige verdeling van tijd over de vak- en vormingsgebieden en stimuleert de inspectie scholen waar nodig om onderwijstijd als beleidsinstrument te hanteren, bijvoorbeeld in geval van (mogelijke) achterstanden.

In hoofdstuk 1 wordt toegelicht op welke manier het verkennende onderzoek is uitgevoerd, in de hoofdstukken erna wordt gerapporteerd over de uitkomsten op de verschillende onderzochte aspecten: de verdeling van de onderwijstijd over de verschillende vakken (hoofdstuk 2) en de kwaliteitsontwikkeling (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 wordt het rapport afgesloten met een beschouwende samenvatting.

1 Opzet en uitvoering van de verkenning

1.1 Onderzoeksvragen

De kernvraag van het verkennende onderzoek is of de focus op de basisvaardigheden ertoe heeft geleid dat (kern)doelen voor de andere vak- en vormingsgebieden niet meer gehaald worden. Zijn er aanwijzingen dat andere leergebieden die bijdragen aan de brede vorming van leerlingen, te weinig tijd en aandacht krijgen en dat daardoor niet het gewenste niveau wordt gehaald?

De kernvraag is geoperationaliseerd naar de volgende deelvragen:

1. Hoe wordt de onderwijstijd verdeeld tussen taal en rekenen enerzijds en de andere vak- en vormingsgebieden anderzijds en is deze verdeling aan verandering onderhevig? Een antwoord op deze vraag wordt geformuleerd in hoofdstuk 2.
2. Zijn er aanwijzingen dat de kwaliteit van wereldoriëntatie, de muzische en motorische vorming en de sociale vorming en burgerschap zich op onze basisscholen ongunstig ontwikkelt? In hoofdstuk 3 wordt een antwoord op deze vraag gegeven.

1.2 Opzet en uitvoering van de inventarisatie

De inspectie heeft een representatieve steekproef van 396 basisscholen bevroegd op de hoeveelheid tijd die zij in de groepen 2, 5 en 8 aan de verschillende vakgebieden besteden. Deze uitkomsten zijn aangevuld met relevante gegevens uit onderzoeken van diverse andere instanties naar zowel besteding van onderwijstijd als behaalde resultaten.

Vanuit het beeld dat uit deze gecombineerde gegevens naar voren komt, wordt de vraag beantwoord of de kwaliteit van het onderwijs in den brede te lijden heeft (gehad) onder de focus op de basisvaardigheden.

2 Verdeling van de onderwijstijd

Hoe wordt de onderwijstijd verdeeld tussen taal en rekenen enerzijds en de andere vak- en vormingsgebieden anderzijds en is deze verdeling aan verandering onderhevig?

2.1 Resultaten uit onderzoeken naar onderwijstijd tussen 1994 en 2012

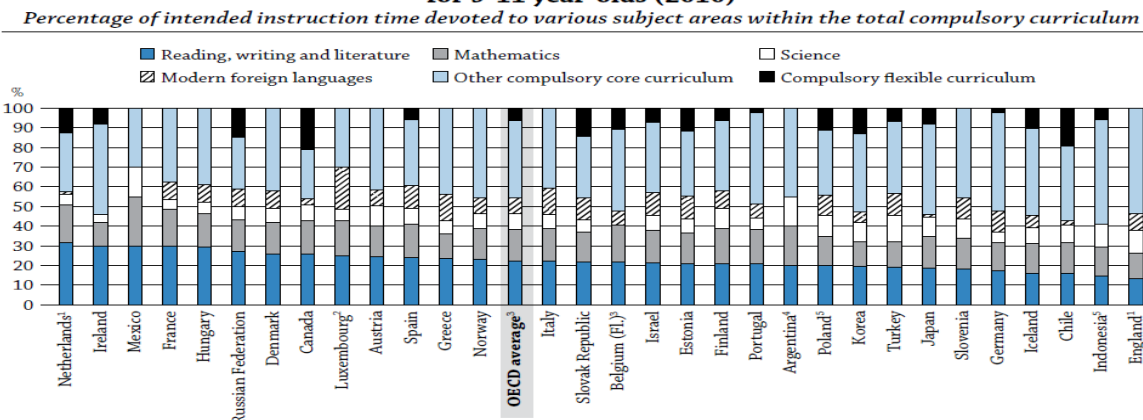
Uit het rapport 'Education at a Glance' van de OECD uit 2012 (2) blijkt dat de Nederlandse scholier in de leeftijd van 7 tot 14 jaar relatief veel uren per jaar naar school gaat. Het betreft over de gehele periode zo'n 1000 uren meer dan het gemiddelde van alle in het onderzoek participerende landen. Het hoog presterende Finland kent bijvoorbeeld veel minder uren onderwijscontacttijd. Ook andere Scandinavische landen doen het met minder, evenals Duitsland en Vlaanderen. Nederlandse leerlingen besteden daarentegen minder tijd aan huiswerk dan leerlingen in veel andere landen.

De 'Commissie Evaluatie basisonderwijs' rapporteerde in 1994 (3) dat destijds in de groepen 3 tot en met 8 gemiddeld zo'n 32% van de tijd werd gereserveerd voor Nederlandse taal en 18% voor rekenen. Samen zo'n 50%. Voor de kennisgebieden noteerde de Commissie 16%, voor de expressievakken 15% en voor de overige vakken - lichamelijke opvoeding, Engels, levensbeschouwelijk onderwijs en sociale redzaamheid/bevordering gezond gedrag - tezamen ± 20%.

Grafiek A, uit 'Education at a Glance' (2012), maakt duidelijk dat de Nederlandse scholier in de leeftijd tussen 9 en 11 jaar in 2010 gemiddeld eveneens 50% van de totale onderwijstijd besteedt aan rekenen en Nederlandse taal. Een eerdere versie van het onderzoek toont voor 2002 nagenoeg hetzelfde beeld: 49%. Dat is, met uitzondering van Mexico, een hoger percentage dan welk land ook.

Grafiek A

Chart D1.2b. Instruction time per subject as a percentage of total compulsory instruction time for 9-11 year-olds (2010)



1. Includes 11-year-olds only.

2. German as a language of instruction is included in "Reading, writing and literature" in addition to the mother tongue Luxembourgish.

3. Australia, Belgium (Fl.), Belgium (Fr.) and the Czech Republic are not included in the average.

4. Year of reference 2009.

5. Includes 10-11 year-olds only.

Countries are ranked in descending order of the proportion of intended instruction hours devoted to reading, writing and literature.

Source: OECD. Argentina: UNESCO Institute for Statistics (World Education Indicators programme). Table D1.2b. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/edu/eag2012).

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888932663549>

Deze cijfers komen overeen met de gegevens die de inspectie in 2012 heeft verzameld (tabel B). Ook hier zien we percentages van rond de 49% onderwijstijd voor rekenen en taal in de groepen 3 tot en met 8. In de midden- en bovenbouw komt dit neer op ongeveer 1 uur rekenen en iets meer dan 1½ uur taal/lezen per schooldag. Het betreft hier overigens geen verplichte aantallen lessen: de verdeling van de onderwijstijd wordt aan de school overgelaten. Er bestaan hiervoor geen wettelijke voorschriften.

Bij de uitkomsten in onderstaande tabel B moet het volgende worden opgemerkt:

- De schoolleiding heeft de gegevens over tijdbesteding aangeleverd. Er is geen onderzoek gedaan naar de dagelijkse werkelijkheid.
- Door het gebruik van meer geïntegreerde werkvormen en afstemming van het onderwijsprogramma op verschillen tussen leerlingen, is niet altijd goed vast te stellen hoeveel onderwijstijd nu specifiek aan een vakgebied wordt besteed.

Tabel B

	Groep 2			Groep 5			Groep 8					
	N	% dat niets heeft ingevuld	% dat 0 uur heeft ingevuld	gemiddeld aantal uren van de scholen die dit vak geven *	N	% dat niets heeft ingevuld	% dat 0 uur heeft ingevuld	gemiddeld aantal uren van de scholen die dit vak geven *	N	% dat niets heeft ingevuld	% dat 0 uur heeft ingevuld	gemiddeld aantal uren van de scholen die dit vak geven *
Nederlandse taal	319	2,9	0,0	5,8	320	2,6	0,0	9,0	321	2,6	0,0	8,5
Engelse taal	46	24,7	61,8	1,9	85	21,5	52,9	1,3	322	2,1	0,6	1,2
Rekenen en wiskunde	309	4,4	2,1	3,1	321	2,4	0,3	5,3	324	1,8	0,0	5,3
Aardrijkskunde	113	25,3	41,2	1,2	320	2,6	0,9	1,2	320	2,6	0,0	1,1
Geschiedenis	95	27,9	44,1	1,2	311	4,7	2,1	1,2	315	4,1	0,3	1,0
Natuur, waaronder biologie	186	19,7	24,7	1,2	315	4,1	0,9	1,1	314	4,1	0,9	1,1
Maatschappelijke verhoudingen, waaronder staatsinrichting	53	30,9	53,5	0,7	163	20,9	30,6	1,1	264	12,4	9,1	1,3
Geestelijke stromingen	170	19,1	30,0	1,4	244	10,0	17,1	1,5	293	6,2	6,2	1,2
Zintuiglijke en lichamelijke oefening	315	3,8	0,6	5,5	321	2,6	0,0	1,8	322	2,4	0,0	1,8
Expressieactiviteiten	305	5,9	2,1	4,0	320	2,9	0,0	2,1	321	2,6	0,0	2,0
Sociale redzaamheid, waaronder gedrag in het verkeer	274	10,9	7,6	1,8	320	4,1	0,3	1,2	303	5,6	3,2	1,1
Gezond gedrag	257	13,2	9,7	1,3	251	13,5	11,5	1,2	246	13,5	12,4	1,0
Fries	14	28,5	67,4	0,7	17	27,4	67,6	0,7	18	27,1	67,6	0,7
Actief burgerschap en sociale integratie	182	21,8	24,1	1,5	249	14,1	11,8	1,5	270	10,6	8,5	1,3

2.2 Tijdsbesteding overige vakgebieden

In het voorafgaande werd vastgesteld dat de tijd die voor rekenen en taal wordt gereserveerd, zowel in 1994 als in 2012, ongeveer de helft van de beschikbare tijd betreft. De minimale wettelijke onderwijstijd over de gehele schoolperiode van 8 jaar is gelijk gebleven (7520 uur); voor de andere vakgebieden was en is dus een gelijk aantal uren beschikbaar als voor rekenen en taal.

Wanneer we de gegevens uit deze jaren wat nauwkeuriger met elkaar vergelijken, dan blijkt dat er geen grote verschillen zijn in tijdsbesteding. Uitzondering hierop vormen expressieactiviteiten: in 1994 staat daar 3 uur en 45 minuten per week voor genoteerd, in 2012 beperkt zich dat tot 2 uur. In 2012 staat er ook iets minder tijd voor lichamelijke oefening op het programma. Volgens het onderzoek van de inspectie (tabel B) besteden de scholen in de groepen 5 tot en met 8 gemiddeld 1 uur en 50 minuten per week aan bewegingsonderwijs, evenveel als in 2009. In het rapport van de commissie basisonderwijs uit 1994 is 2 uur en 15 minuten als gemiddelde opgenomen. Dat betekent dat tussen 1994 en 2009 de tijd voor bewegingsonderwijs met 25 minuten per week is verminderd en sindsdien gelijk is gebleven. Tijd die eerst aan expressie en lichamelijke oefening werd besteed, is verschoven naar oriëntatie op de wereld.

Toch blijkt uit PPON onderzoek dat de tijdsinvestering voor vakken als aardrijkskunde (4) en geschiedenis (5) wat is afgenomen. De lestijd liep ten opzichte van 2001 voor beide vakken terug met 10 minuten tot 1 uur per week. Voor biologie (6) is over een periode van 10 jaar sprake van een vermindering met een kwartier tot 45 minuten per week.

Hierbij speelt een rol dat in 2006 burgerschapsonderwijs als wettelijke taak aan het onderwijsaanbod is toegevoegd. Tijd hiervoor wordt hoofdzakelijk gevonden binnen wereldoriëntatie. Dit geldt eveneens voor techniek en andere maatschappelijk relevante onderwerpen waaraan scholen geacht worden aandacht te besteden. Een en ander leidt tot minder tijd voor bepaalde vakken afzonderlijk, maar doet per saldo geen afbreuk aan de totale tijd die voor wereldoriëntatie is ingeruimd.

2.3 Verbetercapaciteit

De cijfers die in het voorafgaande zijn gepresenteerd, tonen aan dat het centraal stellen van taal- en rekenopbrengsten, in de periode 1994 – 2012, niet heeft geleid tot substantiële mutaties in de tijdsbesteding tussen de taal en rekenen enerzijds en de overige vakken anderzijds. Ook de diverse verbetertrajecten taal en rekenen die sinds 2008/2009 zijn uitgevoerd, hebben hierin geen verandering gebracht. Wel lezen we in het samenvattend rapport van de trajecten (7), dat binnen taal en rekenen, evenals binnen wereldoriëntatie, in recente schooljaren sprake is van lichte verschuivingen in tijdsbesteding. De deelnemende scholen roosteren ten opzichte van eerdere schooljaren meer tijd in voor technisch en begrijpend lezen en voor rekenen.

Uit de informatie over de verbetertrajecten kan verder worden afgeleid dat twee kernaspecten van taal die moeilijk te toetsen zijn en bij de beoordeling door de inspectie nauwelijks een rol spelen, veel minder vaak worden meegenomen in de verbetertrajecten (tabel C). Het betreft de mondelinge communicatie en het schrijven van teksten.

Tabel C

Tabel 4.3b Taaldomein(en) waarop het verbetertraject betrekking heeft in het taal-/leesverbeterplan (meerdere antwoorden mogelijk) (2009/2010 n=1.229, 2010/2011 n=1.159)

Taaldomein	2010/2011	2009/2010
	n (%)	n (%)
Voortgezet technisch lezen	917 (79)	971 (79)
Begrijpend lezen	700 (60)	694 (56)
Woordenschat	662 (57)	714 (58)
Aanvankelijk technisch lezen	653 (56)	726 (59)
Taalontwikkeling leerjaar 1-2	620 (53)	702 (57)
Spelling van niet-werkwoorden	385 (33)	356 (29)
Nederlandse taal algemeen	287 (25)	338 (28)
Spelling van werkwoorden	253 (22)	270 (22)
Dyslexie	84 (7)	
Mondelinge communicatie	51 (4)	76 (6)
Schrijven van teksten	36 (3)	57 (5)
Anders, namelijk	71 (6)	95 (8)

Het voorafgaande kan betekenen dat een groot deel van de verbetercapaciteit in beslag wordt genomen door de (toetsbare onderdelen van de) basisvakken. Voor de andere leergebieden tezamen is er in de loop der jaren niet zozeer minder tijd beschikbaar gekomen, maar mogelijk is er minder geïnvesteerd in de optimalisering van deze vakgebieden.

3 Kwaliteitsontwikkeling

Zijn er aanwijzingen dat de kwaliteit van wereldoriëntatie, de muzische en motorische vorming en de sociale vorming en burgerschap zich op onze basisscholen ongunstig ontwikkelt?

3.1 Internationaal perspectief

Nederland participeert in diverse internationaal vergelijkende onderzoeken, zoals PISA, TIMMS en PIRLS. In deze onderzoeken gaat veel aandacht uit naar de basisvaardigheden (leesvaardigheid, rekenen-wiskunde). De resultaten laten over een aantal jaren heen voor Nederland een enigszins wisselend, maar overwegend positief beeld zien (8). Vooral de vorderingen van kinderen aan de onderkant van de prestatiecurve vallen in gunstige zin op. De groep excellente leerlingen onder 15 jarigen is daarentegen kleiner dan verwacht mag worden. De speciale aandacht voor taal en rekenen-wiskunde in de afgelopen jaren leidt al met al niet tot hogere internationale positioneringen.

3.2 Sociale vorming en burgerschap

In het Onderwijsverslag 2010-2011 (8) merkt de Inspectie van het Onderwijs op dat de mogelijkheden om iets over de sociale opbrengsten van de scholen te zeggen nog beperkt zijn. Het verslag vermeldt wel dat de kwaliteit van burgerschap nog niet voldoet aan de verwachtingen. Eén op de vijf leerlingen verlaat de basisschool zonder de minimaal gewenste burgerschapskennis, waaronder bijvoorbeeld inzicht in het parlementair stelsel. De meeste Europese landen scoren op burgerschapskennis hoger dan Nederland, met Finland en Denemarken als koplopers.

De inspectie stelt ook verschillen vast in het aanbod. Die komen tot uiting in de variatie in het gebruik van methoden en losse programma's, de tijd die besteed wordt aan sociale competenties, het gebruik van didactische werkvormen en de toetsing. Op veel scholen lijken sociale competenties en normen en waarden nog niet op evenwichtige wijze en volgens een doorlopende leerlijn te worden aangeboden. Toch brengt Cito goed nieuws over de sociale competenties van de leerlingen. Uit een onderzoek dat Cito in 2012 (9) uitvoerde onder schoolverlaters, komt naar voren dat het sociale functioneren van verreweg de meeste leerlingen van groep 8 geen enkele aanleiding tot bezorgdheid geeft. Dit gunstig beeld is in overeenstemming met recent onderzoek van Unicef (10) waaruit blijkt dat Nederlandse jongeren het gelukkigst zijn van alle jongeren in de ontwikkelde wereld.

3.3 Wereldoriëntatie

In een brief aan de minister van januari 2012 uit emeritus hoogleraar Boersma (11), mede namens 19 collega-hoogleraren, pedagogen en onderwijskundigen zijn grote zorgen over de kwaliteit van het onderwijs in de wereldoriënterende vakgebieden. Zich baserend op de rapportages van de periodieke peilingen (PPON) stellen zij vast dat de behaalde resultaten voor de verschillende aspecten van de oriëntatie op de wereld niet voldoende zijn. Zij schrijven dit toe aan de afgenomen tijd die scholen hieraan besteden als gevolg van de 'volledige prioriteit' die wordt gegeven aan taal en rekenen. Op 23 april antwoordt de minister (12) dat zij het belang van het wereldoriënterend onderwijs onderstreept, maar zij geeft tevens aan dat de scholen zelf hun keuzes maken voor wat betreft de verdeling van de onderwijstijd. De minister verklaart ook dat zij geen signalen heeft ontvangen waaruit blijkt dat de scholen niet aan de kerndoelen voldoen.

Eerder is op basis van PPON al geconstateerd dat de beschikbare uren voor wereldoriëntatie in toenemende mate gedeeld moeten worden met lessen die voortkomen uit trends en aanvullende aandachtgebieden als burgerschap en techniek. Het PPON-beoordelingspanel van deskundigen stelde in 2010 voor aardrijkskunde (4) vast dat veel leerlingen onder het gewenste niveau presteren. De evaluaties in 2010 en 2011 voor respectievelijk geschiedenis (5) en biologie (6) vertonen eenzelfde beeld: te weinig leerlingen behalen het gewenste niveau. De prestaties voor aardrijkskunde, geschiedenis en biologie blijven over een periode van 10 jaar (aardrijkskunde zelfs over een periode van 16 jaar) echter over de gehele linie wel stabiel. Wanneer een vak als natuurkunde en techniek in 2011 wordt vergeleken met 2002, kan een klein negatief effect worden vastgesteld.

Uit het onderzoek naar trends in exacte vakken van het basisonderwijs (TIMMS) in 2007 en 2011 (13) blijkt dat Nederland voor natuuronderwijs ruim boven het gemiddelde scoort. Wel is Nederland haar top tien positie voor natuuronderwijs kwijt geraakt en tevens blijkt dat talent op het gebied van natuuronderwijs in te geringe mate tot ontwikkeling komt. Het rapport van de TIMMS-toets laat wel zien dat de toetsprestatie voor natuuronderwijs vooruit is gegaan en dat deze vooruitgang vooral veroorzaakt wordt door de hogere score op het domein natuur en scheikunde.

Wat betreft het eindniveau kan worden vastgesteld dat de score op de Cito-Eindtoets voor wereldoriëntatie in 2012 overeenkomt met de gemiddelde score van 2010. Deze toets wordt door ongeveer 4500 van de ruim 7000 basisscholen afgenomen.

3.4 Muzische vorming

Tussen 1994 en 2012 is de tijd voor de expressievakken in de groepen 3 tot en met 8 afgenomen. Dit geldt ook voor het aantal vakdocenten voor de muzische vorming. Er zijn nog wel enkele vakdocenten muziek en beeldende vorming in het basisonderwijs aangesteld, maar het leeuwendeel van de lessen wordt inmiddels verzorgd door de groepsleraar.

Marjo van Hoorn en Piet Hagenaar (14) onderzochten met een literatuurstudie hoe deskundig groepsleraren zijn als het gaat om het verzorgen van muzische vorming. Eén van de belangrijkste bevindingen betreft gemis aan vakinhoudelijke kennis. De meeste groepsleraren komen er vrij openlijk voor uit dat zij het niveau van hun vakinhoudelijke kennis te laag vinden om (ten minste delen van) een expressievak

te onderwijzen. Zij voelen zich vakdidactisch niet genoeg onderlegd om uitdagende, goed georganiseerde en aansprekende lessen te geven.

Behalve uitkomsten uit beschouwende onderzoeken op dit terrein zijn er geen recente empirische gegevens beschikbaar over de staat van het onderwijs qua tekenen, handenarbeid en muziek. Uit een peiling in 1997 kwam geen rooskleurig beeld. Sindsdien zijn er op dit gebied geen peilingonderzoeken meer gedaan en de creatieve vakken maken geen onderdeel uit van het toetsingskader van de onderwijsinspectie.

3.5 Motorische vorming

Over de actuele kwaliteit van het bewegingsonderwijs weten we weinig. In 2001 is de wet van kracht geworden die voorschrijft dat alleen nog leerkrachten met een bevoegdheid voor het bewegingsonderwijs deze lessen mogen verzorgen in de groepen 3 tot en met 8. De achtergrond van deze wet is dat het bewegingsonderwijs daarmee een kwaliteitsimpuls zou krijgen. In 2008 besloot staatssecretaris Dijkema de opleiding te verlichten, vanwege een tekort aan bevoegde leerkrachten. In 2010 verklaart de woordvoerder van het 'Netwerk bewegingsonderwijs Pabo' (15), dat het niet goed gaat met de kwaliteit van het bewegingsonderwijs en dat de maatregel om uitsluitend bevoegde leerkrachten het bewegingsonderwijs te laten uitvoeren, nog niet het gewenste resultaat heeft opgeleverd.

Een iets gunstiger beeld komt naar voren uit de vragenlijst die dit jaar werd uitgezet in het kader van de evaluatie leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs (16). Van de benaderde scholen verklaarde 80% dat het onderwijsaanbod van het vak lichamelijke opvoeding aansluit bij de kerndoelen en 70% zegt in staat te zijn de kerndoelen en eindtermen van dat vak te realiseren. Een bijna even groot deel van de scholen geeft aan over een geschikte accommodatie te beschikken in relatie tot de kerndoelen. Verder valt op dat 61% van de leerkrachten die de lichamelijke opvoeding verzorgen, naar eigen zeggen een gedeelde visie op bewegingsonderwijs hebben en dat bijna tweederde van de scholen verklaart dat de bekwaamheden van die leerkrachten goed aansluiten bij de te realiseren kerndoelen.

4 Beschouwing en samenvatting

In dit rapport is de vraag gesteld of het accent op taal en rekenen-wiskunde in het primair onderwijs in de afgelopen jaren heeft geleid tot verschraving van het aanbod in de andere vakgebieden. Ofwel: heeft de kwaliteit van het onderwijs in den brede te lijden gehad van de focus op de basisvaardigheden?

De inspectie heeft een steekproef van basisscholen bevestigd op de hoeveelheid tijd die zij aan de verschillende vakgebieden besteden in de groepen 2, 5 en 8. Deze informatie is aangevuld met gegevens uit onderzoeken van diverse andere instanties naar besteding van onderwijstijd en behaalde resultaten.

Uit deze gecombineerde gegevens komt het volgende beeld naar voren.

Beleidsaccent op basisvaardigheden

De overheid stimuleert het opbrengstgericht werken aan de basisvaardigheden en het toezicht van de onderwijsinspectie sluit hier op aan. In het bepalen van de kwaliteit van basisscholen spelen opbrengsten voor Nederlandse taal en rekenen-wiskunde een belangrijke rol. Deze speciale aandacht komt voort uit de opvatting dat de basisvaardigheden voorwaardenscheppend zijn voor al het andere leren.

Internationale positionering

Internationaal gezien doet Nederland het overwegend goed op de basisvaardigheden, maar is er wel sprake van stagnatie of in sommige vakken lichte achteruitgang. Het positieve beeld wordt vooral veroorzaakt doordat de leerlingen 'aan de onderkant' in internationaal perspectief relatief goed scoren. Dit geldt juist niet voor de leerlingen 'aan de bovenkant'.

Onderwijstijd en besteding ervan

Nederlandse kinderen gaan in totaal relatief veel uren naar school. De extra aandacht voor de basisvaardigheden heeft tot op heden geen substantiële herverdeling van onderwijstijd met zich meegebracht. Ruwweg 50% van de onderwijstijd wordt volgens opgave van de scholen besteed aan het onderwijs in taal en rekenen. Omdat het totaal aantal uren onderwijstijd tussen 1994 en 2012 niet is veranderd, is er nauwelijks verandering opgetreden in het aantal uren dat aan taal en rekenen wordt besteed. Ongeveer de helft van de beschikbare onderwijstijd blijft gereserveerd voor de andere vak- en vormingsgebieden. Daarbij hebben de expressieve vorming en het bewegingsonderwijs wel ingeleverd ten gunste van de wereldoriënterende vakken. Voor deze laatste vakken is tegenwoordig wat meer tijd beschikbaar, maar omdat daarin meer gedaan moet worden, blijft er naar rato minder over voor de afzonderlijke onderdelen.

De druk op de school als 'oplossing' voor allerlei maatschappelijke problemen gaat niet ten koste van tijd voor taal en rekenen, maar wel van de andere traditionele vakgebieden. Verder zijn er tekenen dat de focus op taal en rekenen een groot gedeelte van de onderwijsverbetercapaciteit naar zich toetrekt.

Kwaliteit overige leergebieden

Van de kwaliteit – in de zin van opbrengsten – van de vak- en vormingsgebieden die de andere 50% van de onderwijstijd vullen, weten we momenteel relatief weinig. Veel van deze vakken worden minder frequent geëvalueerd. Door het ontbreken van voldoende actuele of toegesneden evaluatiegegevens is het niet mogelijk om een betrouwbare uitspraak te doen over de kwaliteit van de sociale, motorische en muzische vorming. Ten aanzien van oriëntatie op de wereld kan worden vastgesteld

dat de score op de Cito-Eindtoets voor wereldoriëntatie in 2012 overeenkomt met de gemiddelde score van 2010.

Op grond van de Citoscore uit 2012 kan gesteld worden dat er op het terrein van de sociaal-emotionele ontwikkeling en burgerschap aanwijzingen zijn voor positieve resultaten, alhoewel de kennisontwikkeling bij de leerlingen nog te wensen overlaat. De expressievakken hebben niet alleen ingeboet aan tijd, maar ook aan vakspecialisten. Wat dit feitelijk betekent voor de staat van het onderwijs is niet bekend. In het bewegingsonderwijs is daarentegen de diploma-eis voor het vak teruggekeerd. Maar nogal wat scholen schatten zelf in niet op alle fronten aan de kerndoelen voor bewegingsonderwijs te voldoen. De informatie die over de wereldoriënterende vakken beschikbaar is, wijst uit dat er teveel leerlingen zijn die de door deskundigen geformuleerde standaarden (PPON) niet halen, maar dat dit niet iets is van de laatste tijd.

Om met zekerheid uitspraken te kunnen doen over de vraag of de kwaliteit van het onderwijs in den brede te lijden heeft gehad onder de focus op de basisvaardigheden is een periodieke, grondige evaluatie van het basisonderwijs over de volle breedte nodig. Daarbij zou onder andere onderzoek kunnen plaatsvinden naar de vraag in welke mate in de dagelijkse werkelijkheid wordt afgeweken van de vooraf geplande uren voor de basisvakken en de overige leergebieden, de kwalitatieve invulling van de verschillende leergebieden en de resultaten die leerlingen in die gebieden behalen.

Literatuur

1. SCP, *"De basis meester"*, Den Haag, september 2011
2. OECD, *"Education at a glance"*, September 2012
3. Commissie evaluatie basisonderwijs, *"Inhoud en opbrengsten van het basisonderwijs"*, 1994
4. PPO, *"Balans van het aardrijkskunde onderwijs aan het einde van de basisschool 4"*, Cito, 2010, Arnhem
5. PPO, *"Balans van het geschiedenis onderwijs aan het einde van de basisschool 4"*, Cito, 2008, Arnhem
6. PPO; *"Biologie en natuurkunde en techniek einde basisonderwijs"*, 2012, Arnhem
7. Inspectie van het onderwijs, *"Samenvattend rapport monitor verbetertrajecten taal en rekenen 2008 tot en met 2011"*, Utrecht 2012
8. Inspectie van het onderwijs, *"De staat van het onderwijs, Onderwijsverslag 2010/2011"*, 2012
9. PPO, *"Balans van de sociale opbrengsten in het basisonderwijs"*, Cito, 2012, Arnhem
10. Unicef, *"Onderzoek naar geluksgevoel bij kinderen"*, 2010
11. K. Boersma, *"Wereldoriëntatie op de kaart"*, brief aan de minister, 2012
12. OCW, Antwoord minister op: *"Wereldoriënterende vakken op de kaart"*, 2012
13. M. Meelissen e.a., *"Trends in leerprestaties in lezen rekenen en natuuronderwijs TIMMS & PIRLS 2011"*, Radboud Universiteit Nijmegen en Universiteit Twente 2012
14. Marjo van Hoorn en Piet Hagenaar, *"Kunstzinnige oriëntatie: de kwaliteit van de leerkracht"*, Cultuur en Educatie 33, 2012
15. B. van Ierssel; *Nieuwsbrief Besturenraad PCO*, januari 2010
16. J. Lucassen, N. Reijgersberg, H. van der Werff, *"Evaluatie vakbekwaamheid leergang bewegingsonderwijs via Pabo"*, Utrecht 2012

Tabellen

Grafiek A: OECD Publishing, *"Education at a Glance"*, 2012

Tabel B: Inspectie van het onderwijs, *"Breedte curriculum"*, 2012, Utrecht

Tabel C: Inspectie van het onderwijs, *"Samenvattend rapport monitor verbetertrajecten taal en rekenen 2008 tot en met 2011"*, Utrecht 2012

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2013-14 | gratis
ISBN: 978-90-8503-317-2

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de
Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | juli 2013